

‘Ik ben niet zo rijk, misschien wel gelukkiger’

Interpretatiewijzen van portrettingen van sociale klassen in realitytelevisie

Kjell Noordzij, Koen van Eijck en Pauwke Berkers

SOC 12 (3): 249–274

DOI: 10.5117/SOC2016.3.NOOR

Abstract

In this article, we explore how people differ in interpreting members of their own and other social classes as portrayed in reality television. Using in-depth interviews, participants from three social classes watched video fragments showing people belonging to four social classes. The results indicate that we can distinguish four specific ways of interpreting, namely tolerance, distancing, practical, and identifying. These ways of interpreting are characteristic for the social classes of the viewers and differ in the extent in which they build on identity, distancing, openness, and stereotyping. The differences point towards an important but ambiguous role played by openness within the cultural elite, a strong class-consciousness shown by the economic elite, and a general importance of cultural and economic capital.

Keywords: interpretatiewijzen, sociale klassen, identiteit, stereotypering, realitytelevisie

1 Introductie

Realitytelevisie pretendeert de televisiekijker inzicht te geven in het, al dan niet gescripte, leven van anderen. De populariteit van het genre¹ heeft tot een hausse aan programma's geleid waarin de achtergronden van de geportretteerden uiteenlopen van volks (*Samantha en Michael nemen er nog eentje*) tot intellectueel (*Hier zijn de Van Rossems*) of juist economisch kapitaalkrchtig (*Hoe heurt het eigenlijk*). In dit onderzoek wordt gekeken naar verschillen in de manier waarop mensen leden van andere sociale klassen interpreteren en in hoeverre die verschillen kunnen worden ge-

relateerd aan de klasse van de kijkers. Daarbij gaan we ervan uit dat klasse invloed kan uitoefenen via de mate waarin identiteit, distantieëring, stereotypering en openheid een rol spelen in de beoordeling van anderen. Hiervoor worden fragmenten uit reality-tv-programma's gebruikt als vignetten binnen semigestructureerde interviews, aangezien dit genre het mogelijk maakt om het doen en laten van personen uit uiteenlopende sociale klassen concreet bespreekbaar te maken. De onderzoeksvraag die beantwoord zal worden, luidt: Welke klassenverschillen vinden we in de wijze waarop mensen reality-tv-programma's over leden van uiteenlopende klassen interpreteren en in hoeverre kunnen die verschillen worden geduid aan de hand van verschillen in identiteit, distantieëring, stereotypering en openheid?

Dit onderzoek vormt een belangrijke toevoeging op onderzoek naar consumptiewijzen (McCoy en Scarborough 2014; Jarness 2015; Peters et al. 2015). Waar de focus van recent onderzoek naar de manier waarop bepaalde culturele items worden geconsumeerd vaak ligt op de praxis van consumptie (ironie, mate van instrumentalisme, motivaties), richt dit onderzoek zich meer op systematische verschillen in de betekenissen die aan het geconsumeerde worden toegekend.

Interpretatiewijzen zijn weliswaar eerder onderzocht (Liebes en Katz 1990; De Bruin 2008), maar niet eerder consistent gekoppeld aan specifieke combinaties van publiek (kijker) en product (realitytelevisie), waarbij dat product in feite een portrettering is van leden van de eigen of een andere klasse. Daarom verwachten we dat iemands eigen sociale positionering een belangrijk element is binnen interpretatiewijzen. Daarmee onderscheiden we ons van eerder onderzoek naar realitytelevisie, waarin men vaak vooral oog heeft voor de vraag welk soort programma's consumenten bekijken, waarom, wat voor effect dit op ze heeft en hoe geloofwaardig zij die programma's vinden (Aslama en Pantti 2006; Ferris et al. 2007; Papacharissi en Mendelson 2011). Realitytelevisie is in dit onderzoek voornamelijk gebruikt – als vignette – om te onderzoeken hoe men kijkt naar zichzelf en naar anderen.

2 Klasse en interpretatiewijzen: identiteit, distantieëring, stereotypering en openheid

Sociale klassen kunnen worden onderscheiden op basis van het volume en de compositie van de kapitaalsoorten die hen ter beschikking staan (Bourdieu 1984). Cultureel kapitaal bestaat uit attitudes, voorkeuren en gedra-

gingen die een hoge culturele status symboliseren (Lamont en Lareau 1988). Economisch kapitaal verwijst naar verschillen op basis van inkomen en bezit (Weininger 2005). Het genre realitytelevisie zal in dit onderzoek instrumenteel gebruikt worden om deze klassenposities visueel te construeren en weer te geven (Wood en Skeggs 2008).

Een belangrijke ontwikkeling in onderzoek naar smaakpatronen en klassenposities is de 'ontdekking' van de culturele omnivoor (Peterson en Simkus 1992; Van Eijck 2000). Peterson stelt dat verschillen in smaakpatronen liggen in het verschil tussen de breedte van smaken, waarbij leden van de hoge klassen een bredere, meer diverse smaak vertonen dan de lage klassen (Peterson en Kern 1996). Het aldus inwisselen van snobisme voor openheid door de leden van de hogere middenklasse leidt er echter toe dat culturele openheid, flexibiliteit en tolerantie zelf nieuwe statussymbolen worden voor mensen met veel cultureel kapitaal (Ollivier 2008; Peterson en Simkus 1992). Ondanks de waargenomen omnivoreiteit blijven smaakpatronen niettemin werken als tekenen van distinctie en dat zal zo blijven zolang smaakpatronen systematisch variëren tussen klassen (Holt 1997). Deze variatie is niet alleen gelegen in wat mensen consumeren, maar ook in *hoe* men producten consumeert (Holt 1997; Daenekindt en Roose 2014; Jarness 2015). Verschillen in consumptiewijzen zijn daarmee een belangrijk object van onderzoek, omdat ze leden van verschillende klassen enerzijds toestaan om van hetzelfde object te genieten, zoals realitytelevisie, maar tegelijk direct duidelijk maken dat men op een andere manier, of om andere redenen, geniet of consumeert (McCoy en Scarborough 2014; Peters et al. 2015). Het is dan de manier waarop men met een cultuurproduct omgaat die bepaalt wat het betekent voor de gebruiker en daarmee ook wat het zegt over die gebruiker.

Waar het onderzoek naar consumptiewijzen zich richt op de praxis van consumptie en inzichten biedt in hoe culturele voorkeuren zich manifesteren in de manier waarop mensen consumeren, richt dit onderzoek zich op interpretatiewijzen door en van sociale klassen. Deze interpretatiewijzen, gegrond in perceptie van en verhoudingen tot anderen, omvatten de wijzen waarop mensen leden van de eigen en andere sociale klassen interpreteren en hoe ze deze interpretatie vervolgens kenbaar maken aan anderen. Deze interpretaties worden vermoedelijk beïnvloed door de manier waarop sociale klassen zich tot elkaar verhouden. Elementen die daarbij een rol spelen zijn identiteit, distantiëring, stereotypering en openheid. Deze vier begrippen vinden hun oorsprong in de literatuur. Verwacht wordt dat deze centrale begrippen terug te zien zijn binnen de wijze waarop mensen anderen interpreteren.

Allereerst richten we ons op de sociale identiteitstheorie. Mensen classificeren zichzelf en anderen op basis van hun lidmaatschap van sociale groepen of klassen (Tajfel en Turner 1979; Jenkins 2000). Ze ontwikkelen en versterken hun zelfbeeld als lid van de *in-group* door zich te vergelijken met mensen waarmee ze zichzelf wel of juist niet wensen te identificeren (zie Friedman 2012).

Individueen kunnen door deze vergelijking laten zien dat er een groep is waarmee ze niet geassocieerd en geïdentificeerd willen worden, de *out-group*, waarvan ze zich distantiëren (Tajfel en Turner 1979; White en Dahl 2007). Lamont en Molnár (2002) stellen dat men symbolische scheidslijnen trekt om zichzelf van de out-group te onderscheiden en om een zekere superioriteit over deze groep te behouden, wat kan leiden tot sociale grenzen. Mensen uit hogere klassen wier identiteit sterker is ingebed in hun sociale klasse, zouden zich volgens deze redenering eerder kunnen distantiëren, of willen onderscheiden, van personen die zij in de out-group plaatsen en die zij als minder superieur beschouwen door middel van het gebruik van statusindicatoren (Tajfel en Turner 1979; Lawler 2005). De nadruk op klasse als onderdeel van iemands identiteit moet dan ook nader worden onderzocht.

Stereotypering wordt volgens onderzoeken uit verschillende wetenschappelijke disciplines, al dan niet bewust, gebruikt om deze keuzes – en het trekken van scheidslijnen – kracht bij te zetten. Stereotypering kan zo een rechtvaardiging bieden voor de afstandelijke of hiërarchische positie die men ten opzichte van anderen inneemt (Tajfel 1981; Jost en Banaji 1994). Veel van de literatuur op dit terrein is gericht op stereotypering van lagere klassen door hogere klassen, zoals onderzoek naar *white trash* of naar de *chav culture* (Newitz en Wray 1996; Hayward en Yar 2006; Tyler 2008; Friedman 2012). Andere onderzoeken wijzen echter uit dat de lage klasse zich ook kan afzetten tegen de hogere klasse door het gebruik van eigen repertoires omtrent plezier en humor of door het trekken van morele scheidslijnen op basis van religiositeit (Lamont et al. 1996; Friedman en Kuipers 2013).

Volgens het *stereotype content model* liggen aan dergelijke stereotyperingen twee basisdimensies ten grondslag: de ingeschatte competentie en warmte van de ander. Combinaties van deze dimensies kunnen worden gekoppeld aan emoties als medelijden (warmte, lage competentie), afgunst en jaloezie (weinig warmte, hoge competentie), bewondering (warmte en hoge competentie) en minachting (weinig warmte, lage competentie) (Fiske et al. 2002). Omdat klassenverschillen centraal staan in ons onderzoek, verwachten we deze categorieën terug te zien, omdat klassen vaak

worden geassocieerd met hiërarchische verschillen in competentie en omdat men de ander met meer distantie (afgunst, minachting) kan bezien, of juist met meer tolerantie en openheid (bewondering, medelijden).

Een dergelijke open of tolerante houding tegenover anderen betekent dat men, door zichzelf niet expliciet als superieur te positioneren, juist geen afstand van anderen wenst te nemen. Deze houding lijkt het meest waarschijnlijk onder de cultureel onderlegde omnivoren, wier levensstijl volgens een aantal onderzoekers van openheid getuigt (Peterson en Kern 1996; Ollivier 2008; Roose et al. 2012). De rol van openheid is echter discutabel en verdient daarom nadere aandacht in ons onderzoek. Enerzijds kan openheid fungeren als overbrugging van sociale afstanden, anderzijds kan het worden gezien als een superieure eigenschap op zichzelf, waardoor men zich tegelijk verheven voelt boven degenen voor wie sympathie wordt uitgesproken (zie bijvoorbeeld medelijden hierboven als combinatie van warmte en laag ingeschatte competentie). Bovendien worden de hoogstaande idealen van veel hoogopgeleiden lang niet altijd omgezet in praktisch handelen. Schuman en Bobo (1988: 276) spreken in dit verband veelzeggend van 'ideological sophistication rather than egalitarian commitment'.

3 Klasse en realitytelevisie

Dit onderzoek richt zich op de interpretatie van realitytelevisie, waarbij realitytelevisie voornamelijk gebruikt wordt als instrument om interpretatiewijzen nader te onderzoeken. Het genre zelf is niet het primaire onderwerp van studie. Reality-tv-programma's zijn producten waarbij kijkers echte, of al dan niet subtiel tot stereotype gescripte, situaties volgen en waarbij een grote nadruk wordt gelegd op emoties, interacties en authenticiteit (Aslama en Pantti 2006). Realitytelevisie stelt ons in staat om de rol van identiteit, distantiëring, stereotypering en openheid binnen interpretatiewijzen nader te onderzoeken naar aanleiding van concrete situaties en personen.

De kijker kan de stereotyperingen waarvan deze programma's gebruik maken impliciet accepteren, zo beargumenteert De Sousa (1987), om zichzelf van de geportretteerden te distantiëren ten behoeve van de eigen identiteit. Stereotypering hoeft echter niet altijd in de programma's gelegen te zijn en kijkers gaan er niet altijd klakkeloos of passief in mee. Mensen kunnen een stereotypering verwerkt in de programma's actief voor eigen doeleinden gebruiken, maar ook zelf een stereotypering creëren

of zich juist keren tegen een reeds aanwezige stereotypering (bijvoorbeeld om te tonen dat ze niet vooringenomen zijn). Ook hier verwachten we klassenverschillen. Zo laat eerder onderzoek zien hoe leden van de lage klassen over soaps praten alsof die aansluiten bij de realiteit, terwijl personen uit de hogere klassen zich voortdurend realiseren dat een soap een geconstrueerd product is (Leal en Oliven 1988; Press 1991). Analooq hieraan kunnen we klassenverschillen verwachten in het bewustzijn van de mate waarin reality-tv-programma's gescript zijn of opzettelijk gebruik maken van stereotypen.

Respondenten in dit onderzoek zullen zich, afhankelijk van hun eigen klassenpositie en bijbehorende mate van openheid of identificatie met de eigen groep, in meer of mindere mate met de geportretteerden identificeren of zich ervan distantiëren. Ook zullen ze verschillen in de mate waarin ze de getoonde fragmenten realistisch vinden. Dit onderzoek beoogt de interpretatiewijzen die hieruit voortvloeien exploratief in kaart te brengen. In wat volgt zullen de interpretatiewijzen van leden van een bepaalde klasse zoals toegepast op programma's die een andere of de eigen klasse weergeven, worden onderzocht. Zoals gezegd zal dit onderzoek daarbij de rol van identiteit, distantiëring, stereotypering en openheid verkennen.

4 Methode en analyse

4.1 Meten van sociale klassen: respondenten en geportretteerden

Elke *respondent* neemt een positie in binnen de sociale ruimte op basis van de compositie en het volume van cultureel en economisch kapitaal (Bourdieu 1984). Gedurende een periode van vier weken zijn interviews afgenomen met twaalf respondenten tussen de 43 en 63 jaar en van Nederlandse afkomst, woonachtig in de Randstad. Gekozen is voor respondenten van middelbare leeftijd, aangezien aangenomen mag worden dat zij een stabielere klassenpositie hebben dan jongeren. Middels strategische selectie (Bryman 2012) werden drie initiële respondenten geselecteerd op basis van hun klassenpositie in 1) de economische elite; 2) de culture elite; en 3) de lage klasse, waarna de overige negen respondenten met de sneeuwbaltechniek doelgericht geselecteerd zijn uit deze drie klassen. Dit leidde tot vier representanten van elke betrokken klasse.

Met behulp van een vragenlijst is tevens een profielschets gemaakt van de respondenten en hun sociale klasse. Naast leeftijd, gezins- en werksituatie werd gevraagd naar 1) opleiding – een belangrijke (indirecte) indicator van cultureel kapitaal; 2) de culturele interesses en activiteiten die de

respondenten ondernemen – (directe) indicatoren van cultureel kapitaal (Bourdieu 1984; Weininger 2005; Van Eijck en Kraaykamp 2009); 3) economisch kapitaal – de financiële situatie van de respondenten (Weininger 2005); en 4) kijkgedrag met betrekking tot de geselecteerde programma's.² Dit onderzoek beperkt zich overigens niet tot de liefhebbers van de programma's waaruit we fragmenten tonen. Respondenten zijn dus niet per se bekend met de getoonde fragmenten of de geportretteerden.

In dit onderzoek worden de *geportretteerden* in vier groepen met bijbehorende fragmenten onderscheiden: 1) de culturele elite met een hoge mate van cultureel kapitaal; 2) de 'hoge' economische elite met een hogere mate van cultureel en economisch kapitaal en afkomstig uit de hoge klasse; 3) de 'lage' economische elite met een mindere mate van cultureel kapitaal dan de vorige groep en voornamelijk afkomstig uit de lage klasse; en 4) de lagere klasse met weinig cultureel en economisch kapitaal dat, indien aanwezig, in hoofdzaak voortvloeit uit hun bekendheid als sterren binnen reality-tv-programma's.

4.2 Semigestructureerde diepte-interviews en vignetten

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, is gebruik gemaakt van semigestructureerde diepte-interviews, aangevuld met een vragenlijst voor en na het interview. De respondenten kunnen bij semigestructureerde interviews, gezien de flexibele structuur ervan, vrijuit praten en nieuwe onderwerpen aansnijden, waardoor spontaniteit wordt behouden en de resultaten dichter bij de visie van de respondent blijven, wat van belang is om interpretatiewijzen zorgvuldig vast te leggen (Legard et al. 2003).

Tijdens de interviews werd gebruik gemaakt van beeldfragmenten van reality-tv-programma's. Deze fragmenten dienen als vignetten, waardoor de interpretaties steeds betrekking hebben op concrete situaties en personen, hetgeen de validiteit van de bevindingen vergroot. De fragmenten dragen tevens bij aan het bespreekbaar maken van gevoelige onderwerpen – zoals sociale klasse (Van Eijk 2013) –, om een gerichte discussie te starten en om te garanderen dat de verschillende interpretaties op dezelfde fragmenten betrekking hebben, hetgeen vergelijkbaarheid garandeert (Barter en Renold 1999). Respondenten werd gevraagd om de fragmenten te bespreken en hun mening te geven over de geportretteerden. Concreet zorgt deze methode ervoor dat meer inzicht verkregen wordt in de klassengebonden interpretatie door kijkers van geportretteerde personen binnen realitytelevisie.

4.3 Selectie programmafragmenten

Om een rijke selectie van programma's te kunnen bespreken, wordt een brede definitie van realitytelevisie gehanteerd, namelijk programma's waarbij kijkers echte situaties volgen of situaties waarbij wordt gedaan alsof ze echt zijn (Aslama en Pantti 2006). Door vier programma's te selecteren die iedereen te zien kreeg, zijn de antwoorden van de respondenten vergelijkbaar. De groep met weinig cultureel en relatief veel economisch kapitaal (de zogenaamde lage economische elite) werd vertegenwoordigd in *Adieu BZN* (TROS 2007), voor de hoge economische elite kozen we *Bij ons in de PC* (KRO 2007), voor de culturele elite *Hier zijn de Van Rossems* (NTR 2015) en voor de lage klasse gebruikten we een fragment uit *Samantha en Michael nemen er nog eentje* (RTL 2015). De fragmenten van de programma's zijn in deze volgorde getoond.

Bij de keuze voor de fragmenten is ervoor gezorgd dat deze uiteenlopende personen portretteren om zo de veelvoud aan mogelijke interpretaties van de respondenten te onderzoeken. Allereerst zijn alle fragmenten maximaal één minuut lang, waardoor de eerste impressies van mensen goed gevangen kunnen worden. De weergegeven scènes kunnen worden gezien als representatief voor het programma. In elk fragment zien we zowel mannen als vrouwen. Tevens kunnen personen in elk fragment gerelateerd worden aan een sociale klasse door hun uiterlijk, gedrag of de omgeving waarin ze zich bevinden. Alle fragmenten laten mensen zien die over het algemeen bekend zijn in Nederland of meerdere keren in de aandacht van media hebben gestaan.

In *Bij ons in de PC* en bij *Samantha en Michael nemen er nog eentje* was het meest sprake van inherente stereotypering, aangezien de weergave van deze mensen en de wijze waarop ze zich voordeden als meest extreem of expliciet aan te merken is. Zo werd in *Bij ons in de PC* een extravagante landheer gevolgd en ventileerden Samantha en Michael vaak op grove wijze hun ongezoeten mening. De andere twee fragmenten toonden minder expliciete of extreme personen. Zo toonde het fragment van *Adieu BZN* een lid van palingpopband BZN en zijn vrouw in hun woning en toonde *Hier zijn de Van Rossems* een bekende historicus met zijn eveneens cultureel onderlegde broer en zus in een modern museum. In bijlage 1 zijn beschrijvingen van de geselecteerde fragmenten te raadplegen.

Aan het einde van het interview vulden respondenten een korte vragenlijst in met betrekking tot de hierboven besproken programma's. De respondenten moesten de getoonde mensen uit de programma's categoriseren op basis van sociale klassen door aan te geven in hoeverre de geportretteerden volgens hen een hoog inkomen en een hoge opleiding hadden.

Dit is gedaan om te achterhalen of de classificering van de respondenten strookte met de bedoeling van de onderzoekers. Dat bleek het geval te zijn.

4.4 Uitvoering en analyse

Met een open codering werden delen van de verwerkte interviews vergeleken en gecategoriseerd. Er was hierbij sprake van een iteratief proces waarbij na het verkrijgen van data werd getranscribeerd, geanalyseerd, waarna weer data werden verzameld. Zo kan goed in de gaten worden gehouden of de achtergrondkenmerken van de respondenten gelijk verdeeld zijn over de te betrekken klassen. De codering en analyse van de interviews werd uitgevoerd met behulp van ATLAS.ti. De codes zijn grofweg te verdelen in vier groepen: 1) onderwerpen die besproken werden door de respondenten; 2) elementen van de interpretatiewijzen zoals distantisering, identificering en stereotypering; 3) codes met betrekking tot programma's; en 4) codes voor respondenten, hun klassen en de door hen toegepaste interpretatiewijzen. Bovendien is er een onderscheid gemaakt tussen neutrale en negatieve uitingen. Bij een negatieve uiting richtte de respondent zich duidelijk op negatieve eigenschappen, vooroordelen of kenmerken. Neutraal werd toegekend als een respondent zich niet in expliciet waarderende zin uitte over het getoonde.

5 Resultaten

Na de analyse van de interviews konden vier interpretatiewijzen onderscheiden worden, namelijk tolerant, distantiserend, praktisch en identificerend. Tijdens de bespreking van de losse fragmenten, konden niet zelden twee interpretatiewijzen toegeschreven worden aan het commentaar van een respondent op een enkel programma. De belangrijkste interpretatiewijze is dan de *primaire* interpretatiewijze. De interpretatiewijze waarvan slechts enkele elementen worden gebruikt, of die slechts beperkt toegepast wordt, is de *secundaire* interpretatiewijze. Tabel 1 geeft de verdeling van interpretatiewijzen tussen sociale klassen weer. Daarna volgt een beschrijving van de vier gevonden interpretatiewijzen en hun relatie met verschillende aspecten waar in dit onderzoek naar gekeken wordt.

Tabel 1 Frequentieverdeling van interpretatiewijzen (per fragment) van respondenten uit de drie sociale klassen

Interpretatiewijze	Economische elite	Culturele elite	Lage klasse
Tolerant primair	3	11	2
Tolerant secundair	8	4	3
Distantiërend primair	11	3	2
Distantiërend secundair	2	4	1
Praktisch primair	1	0	9
Praktisch secundair	0	0	5
Identificerend primair	1	2	3
Identificerend secundair	1	3	1

5.1 Tolerante interpretatiewijze

Tolerantie behelst zowel insluiting als uitsluiting. Mensen die deze interpretatiewijze toepassen, lijken zich vaak bewust van bestaande vooroordelen en willen laten zien dat ze voor iedereen open staan of dat ze bepaalde eigenschappen van ‘andere’ mensen waarderen. Het tentoonspreiden van tolerantie kan tegelijk ook een subtiele vorm van distantieëring impliceren omdat men tolerantie superieur acht aan een meer veroordelende houding. Als, zoals Peterson (1992) en anderen beweren, openheid de veelgeprezen habitus van de culturele omnivoor typeert en vanwege die positieve connotaties een nieuwe basis voor superioriteitsgevoelens biedt, kan het tonen van openheid via tolerantie wellicht ook begrepen worden als het benadrukken van cultureel of moreel prestige waarmee men zich wel degelijk boven anderen plaatst – juist door begrip of sympathie te tonen (Van Eijck 2000).

De tolerante interpretatiewijze komt op twee manieren tot uiting. Enerzijds wordt vaak neutrale distantieëring geuit, samengaan met neutrale stereotypering om de gemaakte interpretaties kracht bij te zetten. Anderzijds wordt vaak een tolerante houding geuit, veelal vanuit een waardering voor een bepaald kenmerk van de geportretteerden (denk aan de warmte uit het stereotype content model van Fiske et al. (2002)). De neutrale distantieëring komt daarmee overeen met de subtiele vorm van distantieëring gerelateerd aan de tolerante ideologie die men aan lijkt te hangen. Het volgende citaat uit het interview met Inge (57, docente/cultureel ondernemer, culturele elite) is kenmerkend voor de tolerante interpretatiewijze. In dit citaat spreekt ze over een eventuele kennismaking met de geportretteerde persoon uit de hoge economische elite, maar gaat ze ook uit van een

stereotypische aanname met betrekking tot zijn waarschijnlijke kennis over landhuizen.

[Weergegeven: hoge economische elite]

INT [interviewer]: Ehm, zou u hem bijvoorbeeld in het echt willen kennen?

I [Inge]: Ja hoor, geen problemen mee. Maar het zou niet, denk ik gelijk – nou, nee. Misschien kan je wel over heel veel leuke dingen met die man praten, ik heb geen idee eigenlijk.

INT: Over wat voor dingen zou je dan met hem kunnen praten?

I: Nou, ik denk dat hij best wel iets weet van eh, lekker eten. Ehm, landhuizen [lacht]?

5.1.1 Tolerantie en de culturele elite

Tolerantie werd voornamelijk door de culturele elite primair toegepast, veelal gericht op de getoonde lage en hoge economische klasse. In het volgende citaat zien we hoe Floris (47, werkloos, culturele elite) een tolerante en open houding toonde. In zijn interpretatie van de getoonde lage klasse zien we tevens een zekere mate van stereotypering van de geportretteerden, zoals door de verwijzing naar een 'type volksmens'. Hij was zich echter bewust van bestaande vooroordelen en gaf aan dat deze mensen vaak heel veel goede eigenschappen bezitten. We zien hem dan ook zeer behoedzaam formuleren.

[Lage klasse]

F [Floris]: Want ik weet eh, door ervaring, dat eh, die eh, ja, dat is moeilijk – ik vind het lastig om te zeggen: 'Dit is zo'n mens die in dat hokje past'. Want dat weet je nooit, heb ik ook wel uit ervaring eh, geleerd. Maar, laat ik het zo zeggen dat, de, de, het type volksmens, als die al bestaat, die eh, ja, mijn ervaring is, dat die heel sociaal zijn. Heel graag ook andere mensen willen helpen, van dieren houden. Maar goed, dat is gevaarlijk, je, je weet het toch niet. En uiteindelijk moet je je toch aan het individu, als je die leert kennen, moet je, daaruit blijkt hoe iemand is... Alleen wij Nederlanders stoppen vaak in hokjes, dus.

De onderwerpen waar de respondenten uit de culturele elite veel over spraken tijdens hun interpretatie van de geportretteerde klassen waren eerlijkheid, gezelligheid, huis, inrichting, kennis en kritiek, kunst en cultuur en levensstijl. Ook analyseerden ze de fragmenten meer uitvoerig dan de andere klassen. We zien dat deze respondenten vaak neutraal afstand

namen van iemand of stereotypeerden op basis van de inrichting van hun huis of levensstijl, maar ook dat zij een geportretteerd persoon waarderen of zouden willen leren kennen wegens de kennis die diegene bezit, omdat iemand van kunst houdt, of omdat het gezellige mensen lijken.

Dat de openheid van de culturele elite niet onbeperkt is, zien we in het volgende citaat van Inge (culturele elite), waarin ze aangeeft dat de weergegeven personen uit de lage klasse wel erg anders zijn dan zij. Toch leek ze zich, kenmerkend voor de culturele elite, bewust van vooroordelen. Dit is een goed voorbeeld van hoe tolerantie vaak secundair gebruikt wordt om uitspraken die eerder gedaan zijn te verzachten.

[Lage klasse]

INT: Want u zei dat uw vriendengroep vooral bestaat uit gezellige mensen en u zei dat de volkstypes ook vaak wel gezellig zijn, dus waar ligt het dan vooral aan dat ze niet in uw vriendengroep kunnen passen?

I [Inge]: Nou, ik denk dat ze, ja, met de vriendengroep gaan we vaak naar het theater of we doen allerlei activiteiten, en ik heb geen idee of ze die leuk vinden. En misschien passen ze er wel bij, maar ik denk zomaar van niet.

Respondenten werd, zoals boven beschreven, gevraagd naar de mate van identificatie met getoonde personen, wat meer inzicht zou kunnen geven in de nadruk die respondenten leggen op klasse als element van identiteit. Ze konden vaak niet duidelijk aangeven waarom ze zich met iemand of een specifieke groep of klasse sterk verbonden voelden. Zo zei Erik (62, beeldend kunstenaar/cultureel ondernemer, culturele elite) dat hij zich 'sowieso met veel mensen verbonden [voelt] als mens'. Ook gaf Floris (culturele elite) aan eigenlijk met iedereen wel vrienden te kunnen worden. Hier zien we de openheid die kenmerkend is voor tolerantie. Dit kan betekenen dat de identiteit van de culturele elite niet sterk door klasse gekenmerkt wordt, of dat hun identificering als klasse juist sterk verankerd is in de openheid die zij zichzelf toedichten.

5.1.2 *Tolerantie en de overige klassen*

Als we kijken welke klassen de tolerante interpretatiewijze nog meer toepasten, zien we dat respondenten uit zowel de economische elite als de lage klasse het meerdere keren secundair en primair toepasten op andere klassen. Vooral jegens de getoonde lage economische elite en de culturele elite gaven de kijkende economische elite en lage klasse blijk van een zekere mate van tolerantie. Ook zij gaven soms aan dat ze, net als de

kijkende culturele elite, bepaalde eigenschappen waarderen, waarmee ze een meer open houding lieten zien. Wel werd deze toepassing van tolerantie veelal ingebed in de interpretatiewijze die kenmerkend is voor de eigen klasse. Denk aan hoe Leon (57, ambtenaar justitie, economische elite), ook al uitte hij zich primair distantiërend, tolerantie secundair toepaste op de getoonde lage economische elite, vanuit een verwondering over het feit dat de getoonde mensen dicht bij hun afkomst blijven.

[Lage economische elite]

L [Leon]: De, de eenvoud van hen. Weet je, het zijn eh, het zijn natuurlijk gewoon visserskinderen die eh, met muziek maken eh, eh, Nederland en de wereld hebben veroverd bij wijze van spreken. Maar het blijven – dat zie je ook bij Jan Keizer, het blijven gewoon van nature hele benaderbare mensen.

INT: Hmm.

L: En dat vind ik altijd wel weer heel bijzonder.

Hoe de openheid die werd geuit door iemand uit de economische elite of de lage klasse verschilt van de openheid geuit door de culturele elite, zien we bijvoorbeeld bij Gerard (51, specialist ouderengeneeskunde, economische elite), toen hij sprak over personen uit de lage klasse (Samantha en Michael). Hij zei niet, zoals iemand uit de culturele elite, dat hij wel met iedereen kennis zou willen maken, maar gaf aan dat hun manier van omgaan met elkaar hem niet veel aangaat, zo lang hij er zelf 'niet tussen hoeft te zitten'. De openheid is hiermee veel beperkter dan dat we zien bij de culturele elite.

5.2 Distantiërende interpretatiewijze

Kenmerkend voor de distantiërende interpretatiewijze is de veelal sterk negatieve wijze waarop distantiëring geuit wordt, waarbij de respondent een verheven positie aanneemt. Zo impliceert een distantiërende interpretatiewijze uitsluiting op basis van oordelen en ideeën die iemand heeft met betrekking tot de eigen positie in vergelijking met de ander. Niet zelden zagen we dat een zekere mate van negatieve stereotypering geuit wordt om de distantiëring kracht bij te zetten. Bij programma's waarin meer stereotypering verwerkt zit, namelijk die over de lage klasse en de hoge economische elite, zagen we ook dat distantiëring een grotere rol speelt, waardoor mensen zich zullen afzetten tegen wat ze zien. Het stereotype content model spreekt hier in termen van weinig warmte, al dan niet in combinatie met weinig ingeschatte competentie, leidend tot afgunst of minachting (Fiske et al. 2002). Hoe negatieve distantiëring, een verheven positie en

stereotypering samengaan, zien we in het volgende citaat uit het interview met Angela (51, verpleegkundige, economische elite). Merk op hoe Angela direct aangaf dat de getoonde personen uit de lage klasse asociaal zijn en dat dit voornamelijk door hun achtergrond komt. Zoals in de bestaande literatuur beschreven is en in het citaat van Angela terugkomt met betrekking tot de Schilderswijk, werd stereotypering vaak gebruikt om afstand te nemen van anderen (Jost en Banaji 1994; Friedman 2012).

[Lage klasse]

INT: En hoe kan je hen dan beschrijven, die specifieke mensen, Barbie [Samantha] en Michael?

A [Angela]: Asociaal.

INT: Hmm, waar ligt dat in?

A: Ehm, deels waar ze vandaan komen en er zit ook volgens mij heel veel aangeleerd gedrag in. Omdat het steeds erger wordt.

INT: Waar zouden ze dan vandaan komen denk je?

A: Uit de Schilderswijk, dat denk ik niet, dat weet ik [lacht].

[...]

INT: Als je jezelf zou moeten beschrijven en beschrijft, wat is dan het grootste verschil?

A: Dat ik hoop dat ik sociaal gepast gedrag vertoon en zij sociaal ongepast gedrag vertonen [lacht].

5.2.1 *Distantiërend en de economische klasse*

De distantiërende interpretatiewijze werd voornamelijk door de economische klasse primair toegepast. Enkel bij de getoonde culturele elite pasten respondenten uit de economische elite de distantiërende interpretatiewijze meestal niet primair toe. In bovenstaand citaat van Angela (economische elite) komen de onderwerpen waar de kijkende economische elite veel over spraken tijdens hun interpretatie van de geportretteerde klassen goed naar voren. Allemaal gebruikten ze termen als opvoeding, niveau, opleiding, volks en diepgang. Hiermee samenhangend zien we veel aandacht voor rijkdom en geld, de manier waarop iemand praat en hoe iemand eenvoudig of simpel kan zijn. Deze onderwerpen sluiten goed aan bij de distantiërende interpretatiewijze. Voorbeelden hiervan zien we bij Gerard (economische elite), die 'intellectueel meer bagage' heeft en 'meer interesse voor andere dingen dan alleen maar het dagelijkse bestaan' dan de geportretteerden uit de lage klasse. Ook op de hoge economische elite werd de distantiërende interpretatiewijze toegepast, zoals door Leon (economische elite) die opmerkte dat de getoonde persoon een 'leeg bestaan' heeft.

Op de vraag met wie de respondenten uit de economische elite zich sterk identificeerden, antwoordden ze vrijwel allemaal in termen van opleidingsniveau en afkomst, wat wijst op een sterkere nadruk op klasse dan we vonden bij de culturele elite. Zo verwacht Jiska (48, opleidingsregisseur, economische elite) van haar eigen vrienden 'meer diepgang' en speelt bij Gerard (economische elite) afkomst een prominente rol.

INT: En [wat hebben mensen uit jouw vriendenkring] dan met elkaar [gemeen]?

G [Gerard]: Ehm, ik denk, ik denk voor een deel hun achtergrond. Dus eh, weet je, dan ga je wel heel ver, dan ga je ook kijken naar dingen als opvoeding, eh, maar ook opleidingsniveau.

INT: Hmm.

G: Waarom klikt het met iemand? Met m'n buurman kan ik het ook goed vinden en die is, ik weet niet, die doet iets met riolen ontstoppen of zo, ja... Maar toch is dat, hoort ie niet bij mijn vriendengroep.

Overeenkomstig de literatuur zal een sterkere identificatie met de in-group ertoe leiden dat men zich zal afzetten van mensen die men identificeert als de out-group. De economische elite verwijst daarbij opvallend vaak naar zaken als opvoeding en opleidingsniveau, al moet in het achterhoofd worden gehouden dat deze bevinding een gevolg zou kunnen zijn van de geselecteerde fragmenten.

5.2.2 *Distantiërend en de overige klassen*

Bij de overige respondenten zien we dat zowel de leden van de culturele elite als van de lage klasse de distantiërende interpretatiewijze meerdere keren secundair en primair toepasten op de andere getoonde klassen. Distantiëring zien we voornamelijk terug binnen interpretaties met betrekking tot de getoonde hoge economische elite en de lage klasse, zowel door de kijkende culturele elite als de lage klasse. Dit gaat waarschijnlijk samen met het feit dat, zoals eerder al aangegeven, deze twee programma's het meest stereotyperend zijn. Zo zei Cecile (55, werkloos, culturele elite) over de hoge economische elite, op basis van een stereotype associatie van deze klasse met buitensporige uitgaven: 'Maar soms vind ik het ook wat triest, dat je daarin je, je geluk moet zoeken. [...] dat mensen dat nodig hebben, zeg maar'.

5.3 Praktische interpretatiewijze

De praktische interpretatiewijze wordt gekenmerkt door een negatieve distantiëring en licht negatieve stereotypering om deze distantiëring kracht bij te zetten. De economische elite is dus zeker niet de enige groep die stereotypering en distantiëring laat zien. Op papier lijkt de praktische interpretatiewijze hiermee op een milde variant van de distantiërende interpretatiewijze. Echter, hoewel ze beide op uitsluiting berusten, is de focus van de twee interpretatiewijzen verschillend. Bij de praktische variant zien we dat distantiëring niet neerkomt op het innemen van een verheven positie op basis van een superieur zelfbeeld. Hier neemt men juist afstand van de ander op basis van het idee dat diegene niet in de realiteit leeft of dat wat men in het programma ziet niet realistisch of normaal is. Dit maakt de praktische interpretatiewijze meer pragmatisch van aard dan de meer ideologisch geïnspireerde distantiërende interpretatiewijze. Ook associaties die men heeft bij de geportretteerden berusten bij de praktische interpretatiewijze op een functionele of praktische instelling.

5.3.1 *Praktisch en de lage klasse*

De praktische interpretatiewijze werd voornamelijk door de lage klasse toegepast op vrijwel alle getoonde klassen. Alleen bij de geportretteerde lage klasse maakten de respondenten uit de lage klasse vaker gebruik van andere interpretatiewijzen. Wat opvalt, is dat in eerdere onderzoeken vaak is aangetoond hoe de lage klasse een functionelere houding heeft dan andere klassen. Zo beschrijft Bourdieu (1984) de lagere klassen als meer praktisch en functioneel ingesteld. Ook onze respondenten uit deze groep bekommerden zich om het realiteitsgehalte van wat ze zagen en gebruikten termen als gewoon, normaal en nep. Debora (43, verzorgende, lage klasse) antwoordde op de vraag wat een echte, waarheidsgetrouwe weergave van een persoon kenmerkt: 'Ja, doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg'. Goede voorbeelden van de praktische of functionele houding die kenmerkend is voor deze interpretatiewijze, zien we bij Klaas (45, monteur, lage klasse) en Bastine (49, typiste, lage klasse). Gevraagd of ze de personen uit de getoonde lage economische klasse wilden kennen, gaven ze allebei aan dat dit lastig zou worden, aangezien deze personen veel ouder waren dan zij zelf. Ook kenmerkend voor deze houding is dat zowel Klaas als Debora het programma *Tussen kunst en kitsch* (AVRO 1984) – dat ter sprake kwam tijdens de bespreking van *Hier zijn de Van Rossems* – wel interessant vonden, maar enkel door het praktisch op zichzelf te betrekken; ze zouden zelf wel eens in het programma willen komen met een schilderij dat veel geld waard is.

Dit alles wijst op het feit dat de lage klasse zichzelf ook distantieert. Zo reflecteerde Bastine (lage klasse) op haar eigen realiteit toen ze de hoge economische klasse besprak, waar de getoonde persoon zich volgens Bastine niet realiseerde dat de zaken die hij als veeleisend ervoer, gewoon de realiteit waren. Tevens zien we hoe negatieve benamingen gebruikt worden.

[Hoge economische elite]

INT: En kan je dan wel, wat je net in het fragment hebt gezien, kan je dat beschrijven?

B [Bastine]: Een zielepiet. Ja.

INT: Hmm.

B: Zelig mannetje. Nou, wat-ie opnoemt, dat dat toch wel de orde van de dag is, met z'n hondjes eten geven en eh, alsof die niets beter te doen – die man heeft gewoon niets beters te doen, beetje te veel centjes. Zo zie ik het.

Gevraagd met wie de respondenten zich sterk identificeerden, noemden ze voornamelijk karaktereigenschappen die ertoe zouden kunnen leiden dat ze met iemand vrienden zouden kunnen worden. Zo zocht Hendrik (56, stratenmaker, lage klasse) iemand die recht door zee is en gaf Bastine (lage klasse) de voorkeur aan mensen die rustig zijn, wat ze zelf kenmerkte als 'een beetje simpel, saai, misschien [lacht]'. Dit is weer karakteristiek voor hun praktische instelling, waarbij de nadruk op klasse beperkt is. Dat de lage klasse echter wel negatieve distantiëring vertoonde, maakt dat een sterke nadruk op klasse als onderdeel van de identiteit, zoals waargenomen bij de economische elite, geen afdoende verklaring vormt voor het tonen van distantiëring.

5.3.2 *Praktisch en de overige klassen*

Praktisch is een interpretatiewijze die vrijwel uitsluitend is toegepast door de respondenten uit de lage klasse. Slechts een enkele keer kwamen we haar tegen bij de economische elite. In het volgende citaat van Angela (economische elite), waarin ze de hoge economische elite besprak, zien we hoe zij de praktische interpretatie liet aansluiten bij haar eigen klasse door distantiërend, secundair gebruikt, en een verheven positie te combineren met de focus op hoe zij meer in de realiteit staat.

[Hoge economische elite]

INT: In hoeverre ben je dan anders?

A [Angela]: Ik ben niet zo rijk [lacht]. Misschien wel gelukkiger. [...]

INT: Hoezo denk je dan dat jij gelukkiger bent? [...]

A: Doordat ik denk, omdat wij meer in de realiteit leven. Dat zo iemand, die kan zich niet, denk totaal niet voorstellen dat mensen moeten werken voor hun geld, of... dat is een aanname, maar dat denk ik, denk ik wel.

5.4 Identificerende interpretatiewijze

Identificerend is de interpretatiewijze die wordt toegepast als mensen zich herkennen in de geportretteerde personen. Dit leidde in veel gevallen tot het aangeven dat men de getoonde mensen in het echt zou willen kennen, waardoor de identificerende interpretatie voornamelijk op insluiting is gericht en pragmatisch van aard. Er is geen specifieke klasse verbonden met identificatie.

De culturele elite is in dit onderzoek de groep die zich het meest herkent wanneer leden van hun klasse geportretteerd worden. Zo zei Floris (culturele elite) het onderstaande over overeenkomstige wijzen van kijken naar zaken.

[Culturele elite]

INT: Deze mensen zou je op zich ook wel kunnen kennen?

F (Floris): Eh ja, ja.

INT: Hmm. En waarin zou je dan overeenkomen, of juist verschillen?

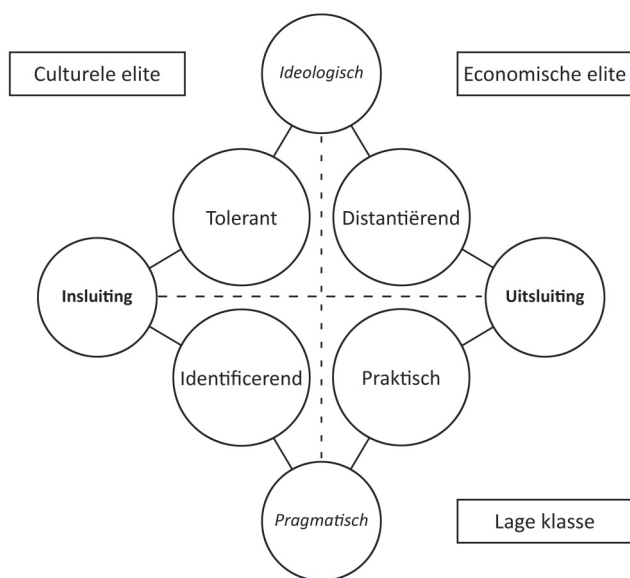
F: Ehm, overeenkomsten zijn dat ik, ik hou daar ook wel van om eh, anders naar dingen te kijken. En eh, dat is wel leuk dat je daar soms mensen mee verbaast en soms verbazen mensen jou ook daarmee. Dus dat vind ik wel grappig.

De economische elite en de lage klasse pasten identificatie een aantal keer primair en secundair toe op andere getoonde klassen, en slechts een enkele keer op de eigen klasse. Als we de wijze waarop men deze interpretatiewijze toepaste verder analyseren, komt duidelijk naar voren dat hoe men deze toepaste sterk afhangt van de onderwerpen waar men over spreekt in de interpretaties, die veelal typerend bleken voor de eigen klasse. Zo voelde Angela (economische elite) zich met de culturele elite verbonden wegens hun voor haar herkenbare eerlijkheid en humor, maar ook wegens overeenkomsten in elementen van hun opvoeding, iets wat specifiek aansluit bij de economische elite. De mensen uit de lage klasse die zich identificeerden met anderen, deden dit op hun beurt voornamelijk vanuit de reflectie op gewoon en normaal zijn. Zo zei Klaas (lage klasse) hoe de mensen met hem overeenkwamen in 'gewoon het dagelijkse leven'.

Dat de economische elite en de lage klasse zich niet zozeer verbonden

voelen met de geportretteerden uit hun eigen klasse, is waarschijnlijk gelegen in het feit dat deze programma's meer extreme personen en situaties tonen dan het programma dat de culturele elite laat zien. Daarom zien we dat de lage klasse veel distantiërend en praktisch interpreteerde bij de getoonde lage klasse terwijl de economische elite dit ook deed bij het fragment van *Bij ons in de PC*.

Tot slot toont figuur 1, op basis van de bovenstaande bespreking, hoe de interpretatiewijzen in te delen zijn in een matrix. Tolerantie en distantiërend zijn meer als ideologisch te beschrijven door de nadruk die de interpretatiewijzen leggen op houdingen en ideeën die men heeft omtrent tolerantie, openheid, superioriteit en verhevenheid. Identificerend en praktisch zijn daarentegen meer als pragmatisch te omschrijven, aangezien ze laten zien hoe mensen zich op basis van praktische overwegingen van of met anderen wensen te distantiëren of te associëren. Tolerantie en identificatie bleken bovendien interpretatiewijzen te zijn die zich richten op een open houding of spiegeling met betrekking tot anderen, om anderen in te sluiten, waar distantiërend en praktisch meer gericht zijn op uitsluiting om een verheven positie aan te nemen of vanwege een reflectie op de eigen identiteit.

Figuur 1 Een indeling van de gevonden interpretatiewijzen, enerzijds op basis van insluiting en uitsluiting en anderzijds op basis van ideologisch en pragmatisch

6 Conclusie en discussie

In dit artikel hebben we onderzocht welke klassenverschillen te vinden zijn in de wijze waarop mensen reality-tv-programma's over leden van uiteenlopende klassen interpreteren en in hoeverre we deze interpretatiewijzen kunnen verklaren aan de hand van verschillen in identiteit, distantiëring, openheid en stereotypering. We vonden vier interpretatiewijzen – tolerant, distantiërend, praktisch en identificerend – die samenhangen met de sociale klasse van de kijkers. Tolerantie, door ons beschreven als ideologisch en gericht op insluiting, wordt over het algemeen toegepast door de culturele elite. De economische elite past hoofdzakelijk de ideologische distantiërende interpretatiewijze toe, gericht op uitsluiting. De praktische interpretatiewijze is eerder pragmatisch en uitsluitend en wordt voornamelijk door de lage klasse toegepast. Eveneens pragmatisch maar eerder insluitend is de identificerende interpretatiewijze die het meest wordt gehanteerd door de culturele elite en de lage klasse. De culturele elite bleek de enige klasse die zich herkent in de weergave van de eigen klasse.

Wat opviel tijdens de analyse, was dat onderscheid gemaakt kon worden tussen neutraal en negatief toegepaste elementen. Tolerantie ging vaak gepaard met neutrale distantiëring en neutrale stereotypering om een gemaakt punt te verduidelijken, maar werd tevens gekenmerkt door een tolerante houding die soms aanleiding gaf tot identificatie. Distantiëring werd gekenmerkt door een sterk negatieve wijze van afstand nemen gericht op superioriteit en een krachtig gebruik van stereotypering. De praktische interpretatiewijze werd gekenmerkt door negatieve distantiëring en een negatieve stereotypering, maar in mindere mate dan bij de distantiërende interpretatiewijze en met een focus op een praktische houding en realiteitszin. Identificatie werd tot slot het meest gekenmerkt door pragmatische insluiting op basis van herkenning. Binnen alle toepassingen van de interpretatiewijzen zagen we dat de onderwerpen waarover men sprak sterk karakteristiek bleken voor de specifieke sociale klassen.

We zagen dat enkel de economische elite de nadruk legde op klasse bij het spreken over identificatie, al moet worden opgemerkt dat dit wellicht een gevolg kan zijn van de geselecteerde fragmenten, iets wat vervolgonderzoek nader zou kunnen bepalen door nog meer diverse fragmenten, of andersoortige vignetten, op te nemen. Desalniettemin worden distantiëring en stereotypering door zowel de economische elite als de lage klasse negatief toegepast. Distantiëring kan dus niet volledig verklaard worden uit een sterke nadruk op klasse als positief gewaardeerd element van de

eigen identiteit. Waar bij de economische elite de nadruk op klasse en een hogere status in hun interpretaties met betrekking tot identificatie aanleiding kan geven tot een sterk negatieve distantieering, kan dit bij de lage klasse voortkomen uit hun pragmatische, realistische of functionele insteek. De waardering voor gewoon en normaal zorgde bij hen voor negatieve distantieering ten opzichte van anderen die in hun ogen niet gewoon of normaal waren (zie ook Bourdieu 1984). Stereotypering vindt bovendien niet enkel plaats van boven naar beneden, maar ook van beneden naar boven. De culturele elite werd, zoals verwacht, door de hoogste mate van openheid gekenmerkt. Echter, stereotypering bleek ook door hen gebruikt te worden, zij het vaak wel gebaseerd op sympathie (warmte) voor de ander. Tevens nuanceerde men deze stereotypering geregeld met een tolerante uitspraak.

Onze analyses hebben meerdere waardevolle inzichten opgeleverd. Ten eerste zien we dat de lage klasse ook negatieve distantieering uit, wat een aanvulling vormt op literatuur die distinctie vooral 'top-down' ziet, als het benadrukken van verschillen met personen die men als lager geplaatst ziet (zie Newitz en Wray 1996; Hayward en Yar 2006; Tyler 2008; Friedman 2012). Daarnaast zien we dat de culturele elite weliswaar een grotere tolerantie laat zien, maar dat dit gepaard kan gaan met stereotypering en dat deze tolerantie zich niet meteen zal vertalen in sociaal verkeer tussen henzelf en bijvoorbeeld de lagere klassen. Deze tolerantie blijft in die zin wat abstract, of meer ideologisch dan praktisch. De economische elite is meer uitgesproken in haar oordelen over anderen en meer geneigd tot uitsluiting.

Daarmee zijn onze resultaten relevant voor het begrijpen van dagelijkse sociale interacties. Net als in dit onderzoek waar respondenten initiële ideeën ontwikkelden over anderen op basis van deze korte impressies, spelen in de dagelijkse interacties eerste indrukken en vooroordelen ook een grote rol. Het onderzoeksontwerp en de consistentie van de resultaten geven genoeg aanleiding om overeenkomsten met de niet-gemedieerde sociale realiteit te veronderstellen. In vervolgonderzoek zou kunnen worden onderzocht of de vier gevonden interpretatiewijzen eveneens in het alledaagse sociale verkeer te herkennen zijn.

Vervolgonderzoek zou tevens kunnen nagaan in hoeverre de gevonden interpretatiewijzen te generaliseren zijn in termen van locatie, leeftijd en klasse. Ten eerste richt dit onderzoek zich voornamelijk op de Randstad. In hoeverre speelt het onderscheid stad-platteland een rol in deze interpretatiewijzen? Aandacht hiervoor zou relevant zijn voor en sluit aan bij onderzoek naar de politieke gevolgen van sociale en culturele botsingen (zie

Cramer 2016). Ook zouden jongere mensen bestudeerd kunnen worden om de invloed van leeftijd op hun identiteit en de nadruk gelegd op klasse nader te bepalen. Ten slotte zou in een grootschaliger onderzoek andere klassen(fracties) beter onderscheiden kunnen worden om interpretatiewijzen nog specifiek te onderzoeken en nauwkeuriger te koppelen aan uiteenlopende achtergrondkenmerken. Zo zou naast de (hoge) economische elite ook de lage economische elite betrokken kunnen worden in dit onderzoek om de klassenverschillen in interpretatiewijzen en de rol gespeeld door identiteit, distantiëring, stereotypering en openheid nog nauwkeuriger te bepalen.

Noten

1. Het bekendste reality-tv-programma, *Boer zoekt vrouw*, stond in 2016 op de tweede plaats van meest bekeken programma's (exclusief sportprogramma's), met bijna 3,5 miljoen kijkers op 28 augustus. Ook programma's als *Hier zijn de Van Rossems* en *Bij ons in de PC* scoorden ruim boven de 1 miljoen kijkers. De lage productiekosten en hoge kijkcijfers maken dat het genre een onstuimige groei beleeft. De keerzijde is dat inmiddels 77% van de Nederlanders vindt dat er tegenwoordig te veel reality-tv-programma's gemaakt worden (Adformatie 2006).
2. Vragenlijsten en een uitvoerig overzicht van alle respondenten op basis van de vragenlijst zijn beschikbaar op aanvraag.

Literatuur

- Adformatie (2006) Belangstelling voor reality-tv neemt af. Verkregen op 10 februari 2017, www.adformatie.nl/nieuws/belangstelling-voor-reality-tv-neemt-af.
- Aslama, M. en M. Pantti (2006) Talking alone: Reality TV, emotions and authenticity. *European Journal of Cultural Studies*, 9(2): 167-184.
- Barter, C. en E. Renold (1999) The use of vignettes in qualitative research. *Social Research Update*, 25(9): 1-6.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge and Kegan.
- Bruin, J. de (2008) Young soap opera viewers and performances of self. *Particip@tions*, 5(2).
- Bryman, A. (2012) *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Cramer, K.J. (2016) *The politics of resentment: Rural consciousness in Wisconsin and the rise of Scott Walker*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Daenekindt, S. en H. Roose (2014) Ways of preferring: Distinction through the 'what' and the 'how' of cultural consumption. *Journal of Consumer Culture*, 0(0): 1-21.
- Eijck, K. van (2000) Richard A. Peterson and the culture of consumption. *Poetics*, 28(2): 207-224.
- Eijck, K. van en G. Kraaykamp (2009) De intergenerationele reproductie van cultureel kapitaal in

- belichaamde, geïstitutionaliseerde en geobjectiveerde vorm. *Mens en maatschappij*, 84(2): 177-206.
- Eijk, G. van (2013) Hostile to hierarchy? Individuality, equality and moral boundaries in Dutch class talk. *Sociology*, 47(3): 526-541.
- Ferris, A.L., S.W. Smith, B.S. Greenberg en S.L. Smith (2007) The content of reality dating shows and viewer perceptions of dating. *Journal of Communication*, 57(3): 490-510.
- Fiske, S.T., A.J.C. Cuddy, P. Glick en J. Xu (2002) A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6): 878-902.
- Friedman, S. (2012) Cultural omnivores or culturally homeless? Exploring the shifting cultural identities of the upwardly mobile. *Poetics*, 40(5): 467-489.
- Friedman, S. en G. Kuipers (2013) The divisive power of humour: Comedy, taste and symbolic boundaries. *Cultural Sociology*, 7(2): 179-195.
- Hayward, K. en M. Yar (2006) The 'Chav' phenomenon: Consumption, media and the construction of a new underclass. *Crime Media Culture*, 2(1): 9-28.
- Holt, D.B. (1997) Distinction in America? Recovering Bourdieu's theory of taste from its critics. *Poetics*, 25: 93-120.
- Jarness, V. (2015) Modes of consumption: From 'what' to 'how' in cultural stratification research. *Poetics*, 53: 65-79.
- Jenkins, R. (2000) Categorization: Identity, social process and epistemology. *Current Sociology*, 48(3): 7-25.
- Jost, J.T. en M.R. Banaji (1994) The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1): 1-27.
- Lamont, M. en A. Lareau (1988) Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological Theory*, 6(2): 153-168.
- Lamont, M. en V. Molnár (2002) The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28(1): 176-195.
- Lamont, M., J. Schmalzbauer, M. Waller en D. Weber (1996) Cultural and moral boundaries in the United States: Structural position, geographic location, and lifestyle explanations. *Poetics*, 24(1): 31-56.
- Lawler, S. (2005) Disgusted subjects: The making of middle-class identities. *The Sociological Review*, 53(3): 429-446.
- Leal, O.F. en R.G. Oliven (1988) Class interpretations of a soap opera narrative: The case of the brazilian novela 'Summer Sun'. *Theory, Culture & Society*, 5(1): 81-99.
- Legard, R., J. Keegan en K. Ward (2003) In-depth interviews. In: J. Ritchie en J. Lewis (red.) *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*. Londen: Sage, 138-169.
- Liebes, T. en E. Katz (1990) *The export of meaning: Cross-cultural readings of Dallas*. New York: Oxford University Press.
- McCoy, C.A. en R.C. Scarborough (2014) Watching "bad" television: Ironic consumption, camp, and guilty pleasures. *Poetics*, 47: 41-59.
- Newitz, A. en M. Wray (1996) What is "white trash"? Stereotypes and economic conditions of poor whites in the United States. *Minnesota Review*, 47(1): 57-72.
- Ollivier, M. (2008) Modes of openness to cultural diversity: Humanist, populist, practical, and indifferent. *Poetics*, 36(2): 120-147.
- Papacharissi, Z. en A.L. Mendelson (2007) An exploratory study of reality appeal: Uses and gratifications of reality TV shows. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 51(2): 355-370.
- Peters, J., L. van der Jagt, K. van Eijck, J. Michael en P. Berkers (2015) Lolbroek of liefhebber? Het

- handhaven en overschrijden van culturele scheidslijnen door ironische consumptie in de karaokebar. *Sociologie*, 11(1): 31-50.
- Peterson, R. A. (1992) Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics*, 21: 243-258.
- Peterson, R.A. en R.M. Kern (1996) Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review*, 61(5): 900-907.
- Peterson, R.A. en A. Simkus (1992) How musical tastes mark occupational status groups. In: M. Lamont en M. Fournier (red.) *Cultivating differences: symbolic boundaries and the making of inequality*. Chicago: The University of Chicago Press, 152-186.
- Press, A.L. (1991) *Women watching television: Gender, class, and generation in the American television experience*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Roose, H., K. van Eijck en J. Lievens (2012) De openheid van de omnivoor: De sociale structurering van culturele leefstijlen in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Sociologie*, 33(2): 97-123.
- Schuman, H. en L. Bobo (1988) Survey-based experiments on white racial attitudes toward residential integration. *The American Journal of Sociology*, 94: 273-299.
- Sousa, R. de (1987) When is it wrong to laugh? In: J. Morrell (red.) *The philosophy of laughter and humor*. Albany: State University of New York Press, 266-249.
- Tajfel, H. (1981) Social stereotypes and social groups. In: J.C. Turner en H. Giles (red.) *Intergroup behaviour*. Oxford: Basil Blackwell, 144-167.
- Tajfel, H. en J.C. Turner (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In: W. Austin en S. Worchel (red.) *The social psychology of intergroup relations*. Monterey: Brooks/Cole, 33-47.
- Tyler, I. (2008) "Chav mum chav scum": Class disgust in contemporary Britain. *Feminist Media Studies*, 8(1): 17-34.
- Weininger, E.B. (2005) Pierre Bourdieu on social class and symbolic violence. In: E.O. Wright (red.) *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 119-171.
- White, K. en D.W. Dahl (2007) Are all out-groups created equal? Consumer identity and dissociative influence. *Journal of Consumer Research*, 34(4): 525-536.
- Wood, H. en B. Skeggs (2008) Spectacular morality: 'Reality' television, individualisation and the remaking of the working class. In: D. Hesmondhalgh en J. Toynbee (red.) *The media and social theory*. London: Routledge, 177-193.

Over de auteurs

Kjell Noordzij is een student in de Research Master in the Sociology of Culture, Media and the Arts aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij is afgestudeerd aan de opleiding Algemene Cultuurwetenschappen met onderzoek naar realitytelevisie, interpretatie en sociale klassen, waar dit artikel op gebaseerd is. Zijn onderzoek richt zich op culturele en politieke sociologie, culturele levensstijlen, culturele conflicten en populaire cultuur. Hij is voornamelijk geïnteresseerd in de sociale en politieke gevolgen van hoe diverse groepen in de samenleving hun (culturele) identiteit visualiseren en profileren.

E-mail: kjellnoordzij@gmail.com

Koen van Eijck is hoogleraar Culturele Leefstijlen bij het departement Kunst- en Cultuurwetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zijn onderzoek richt zich op trends en ongelijkheid in culturele voorkeuren en consumptiewijzen, cultuureducatie en talentontwikkeling. Hij publiceerde daarover onder meer in *Poetics*, *European Sociological Review* en *Social Forces*.

E-mail: vaneijck@eshcc.eur.nl

Pauwke Berkers is universitair docent Sociologie van Kunst en Cultuur bij het departement Kunst- en Cultuurwetenschappen aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zijn onderzoek richt zich op gender en etnische ongelijkheid en de rol van migratie in kunst en cultuur. Zijn werk is verschenen in, onder andere, *Poetics*, *Journal of Gender Studies* en *Gender & Society*.

E-mail: berkers@eshcc.eur.nl

Bijlage 1

Beschrijving Adieu BZN

Het fragment van *Adieu BZN* toont Jan Tuijp, basgitarist van de band BZN, en zijn vrouw. Ze maken plannen om te gaan verhuizen, aangezien ze het huis te groot vinden. Het grote huis staat vol met verschillende objecten en meubilair, waar het fragment zich op richt. Jan en zijn vrouw behoren tot de lage economische elite. Ze hebben, waarschijnlijk wegens het succes van de band BZN, veel economisch kapitaal, maar hun culturele smaak getuigt van een lager volume cultureel kapitaal. Dat ze veel economisch kapitaal hebben, zien we terug aan hun grote huis en objecten als een gouden kroonluchter, maar we zien ook objecten die verbonden kunnen worden met de lage klasse, naast hun uiterlijke voorkomen.

Beschrijving Bij ons in de PC

Het fragment van *Bij ons in de PC* toont antiquair Hendrik van der Steenhoven. Hij leest de krant, drinkt koffie en gaat een sigaar roken. Zijn bediende, Hannie, zet dit alles klaar. Zijn huis staat vol met antieke kunstvoorwerpen. In een monoloog bespreekt hij hoe hij veel werk heeft aan zijn huis, naar eigen zeggen meer dan iemand die in een gewone woning woont. Gezien de manier waarop hij spreekt, zijn houding en zijn huis, kan de respondent afleiden van het fragment dat Hendrik bij de hoge economische elite behoort, hij heeft zowel veel cultureel als economisch kapitaal.

Beschrijving Hier zijn de Van Rossems

In het fragment van *Hier zijn de Van Rossems* zien we twee mannen en één vrouw uit de familie Van Rossem, namelijk Maarten, Vincent en Sis. Ze lopen in een museum en Sis van Rossem, kunsthistorica, bespreekt een oud kunstwerk op basis van de symboliek die aanwezig is in het werk. De broers blijken haar boodschap te begrijpen en Sis heeft nog een gesprek over een specifiek element van het werk met Maarten. Dat zij in dit museum lopen en dat Sis een kunstwerk uitlegt met behulp van symboliek, wijst op hun hoge mate van cultureel kapitaal en de kennis van kunst van Sis en Maarten. Er zijn geen expliciete relaties met economisch kapitaal, waardoor de weergegeven personen goed aansluiten bij de culturele elite.

Beschrijving Samantha en Michael nemen er nog eentje

Tot slot toont het fragment van *Samantha en Michael nemen er nog eentje* Samantha, ook wel bekend als Barbie, en haar man Michael in hun huis. Ze bespreken jongensnamen voor het kindje dat op komst is. In een monoloog vertellen Samantha en haar moeder nog meer hierover. Dit doen ze onder het genot van het avondeten. Ook hier kunnen relaties worden gelegd met sociale klasse. Ze hebben zowel weinig cultureel als economisch kapitaal, wat blijkt uit hoe ze praten, hun uiterlijk en hun omgeving.